
MERGELWINNING EN LANDSCHAPSBOUW

A.W. GIJTENBEEK

In de discussie over ontgronden speelt de natuur, terecht, een belangrijke rol. Wordt het een blijvende aantasting, of zijn er ook mogelijkheden tot herstel?

In dit artikel gaat de heer A.W.Gijtenbeek, tot zijn pensionering Chef Grondbeheer bij de ENCI N.V. te Maastricht, in op de relatie tussen mergelwinning en landschapsbouw.

Zusammenfassung

Der Artikel beschreibt, wie die Landschaft des St.-Pietersberges bei Maastricht wieder restauriert wird, nachdem sie teilweise für den Mergelabbau abgegraben wurde. Vier Orchideenarten kommen schon im Gebiet vor.

Summary

The article describes the way in which the landscape is restored after the partial excavation of the St.-Pietersberg near Maastricht for the marl-winning. In the meantime four species of orchids appeared.

Een landschap is niet statisch

De mens heeft de bodem gebruikt, in het verleden en ook in het heden. Dit menselijk bodemgebruik heeft in hoge mate het tegenwoordige landschapsbeeld bepaald. Het Zuidlimburgse geomorfologische landschapsbeeld is echter alleen door de natuur gevormd. De rivierdalen met hun hellingbossen en uiterwaarden zijn in de loop der eeuwen vanuit het plateau door Maas, Geul, Gulp en hun watervoerende beken gevormd.

Hoe groot de invloed van de mens wel is, laat de Vechstreek zien met haar talrijke plassen, ontstaan door veenbaggeren. Mede door invloed van de mens zijn nu enkele gebieden vanwege hun bijzondere karakter beschermd, zoals het Naardermeer, en recent ook de Oostvaardersplassen. In o.a. Duitsland staan verlaten kalksteengroeven nu onder "Naturschutz". Wanneer de natuur en de mens maar de tijd gelaten wordt, is veel mogelijk.

Zeker is dit het geval bij de landschappelijke herinrichting. ENCI is daarmee in 1938

begonnen door het modelleren en beplanten van het sinds 1926 ontstane dekgrondstort op de westhelling van de St.-Pietersberg. Dit terrein werd in 1939, als het 17 ha grote ENCI-bos, voor het publiek opgesteld.

In 1983 was het zuidelijke deel van de groeve met een totale oppervlakte van 21 ha, waarvan 6 ha droogdal, volgens het in 1973 door de overheid goedgekeurde eindplan gemodelleerd en beplant.

De bij vele toeristen bekende stortheuvel (166 m + NAP), "D'n Observant", met een oppervlakte van 24 ha, kon in 1975 voor het publiek worden vrijgegeven. ENCI mocht dan ook voor haar landschappelijke herinrichtingswerken op de St.-Pietersberg in 1987 een hoge onderscheiding van de Europese Gemeenschap ontvangen.

Kwaliteit en gebruik van de dekgronden bij de herinrichting

De gemiddelde dikte van de dekgronden op de St.-Pietersberg bedraagt 15 m. De laag bestaat uit 3 m löss, 10 m maasgrind en 2 meter oligocene zanden. Van de löss wordt een deel bij de cementfabricage gebruikt. Na gemengde storting van de dekgronden bedraagt de gemiddelde pH 7,5 à 8.

Het op deze dekgronden geplante assortiment slaat zeer goed aan en de verdere groei is ook heel goed. Op D'n Observant en in het afgewerkte zuidelijke deel van de groeve zijn de bekende loofhoutsoorten van de Zuidlimburgse hellingbossen gebruikt, als Zomereik (*Quercus robur*), Beuk (*Fagus sylvatica*), Haagbeuk (*Carpinus betulus*), Es (*Fraxinus excelsior*), Spaanse aak (*Acer campestre*), Zoete kers (*Prunus avium*), Sleedoorn (*Prunus spinosa*), Eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*), Hondсроos (*Rosa canina*), enz. In het ENCI-bos zijn daarnaast enkele delen met naaldhout beplant, aangezien dit plan in 1937 door de Heide Mij. is ontworpen en uitgevoerd. Naaldhout doet het overigens ook goed op deze gronden.

Dit laatste geldt ook voor de ruim 150 hogere plantesoorten, die zich reeds in de heringerichte terreinen hebben gevestigd. Deze rijkdom aan soorten komt doordat in de overgang naar een stabiel milieu veel pioniersoorten voorkomen, naast soorten die zich definitief vestigen.

Zo zijn in het gebied van D'n Observant vele exemplaren te vinden van de Brede wespenorchis (*Epipactis helleborine*), een soort die kenmerkend is voor verstoorde terreinen. Maar tegelijkertijd groeit er de Grote keverorchis (*Listera ovata*), die alleen kan voorkomen in een enigszins stabiel ecologisch milieu. Soorten als Wilde marjolein (*Origanum vulgare*), Borstelkrans (*Satureja vulgaris*), Boslathyrus (*Lathyrus sylvestris*), Driedistel (*Carlina vulgaris*), Rond wintergroen (*Pyrola rotundifolia*) en Donderkruid (*Inula conyza*) komen veelvuldig voor en breiden zich ook uit.

Het eindplan voor de ENCI-groeve op de St.-Pietersberg

Dit eindplan omvat een meer van 50 ha, dat wordt omgeven door een 80 ha groot gebied met bossen, open natuurterreinen, oevers, strand en wandelpaden. Het bevat

een aantal profielen inclusief steile wanden. Men heeft niet bewust gestreefd naar volledige restauratie van het gebied, maar meer om het specifieke reliëf van de St.-Pietersberg zoveel mogelijk te behouden. Hiernaast is ook het herstel van de Zuidlimburgse flora een belangrijk element.

In de ENCI-groeve is een aantal randvoorwaarden aanwezig, zoals grondwater, grondsoorten met hun pH, en expositie van de profielen, die een basis vormen waarop een kalkflora moet kunnen ontstaan. De stelling "Alles is overal, maar het milieu bepaalt wat er komt" zal zeker hier van toepassing zijn.

Tot slot iets over de techniek van de afwerking en het beheer.

De techniek van de afwerking

Het streven van zowel ontgronder als overheid is om zoveel mogelijk grondstoffen te winnen binnen het vergunningsgebied. Dat betekent dat de in het eindplan voorziene profielen waar dit niet anders mogelijk is, met dekgronden worden gecreëerd. Deze profielen worden met oligocene zanden en maasterrasgrind, gemengd gestort, met als deklaag löss. Om te voorkomen dat na een vorstperiode of zware regenval de löss met het onderliggende materiaal wegerodeert, wordt zo spoedig mogelijk een mengsel van gras- en klaversoorten ingezaaid.

Na voldoende inklinken worden vervolgens de aangegeven opgaande loofhoutsoorten in meterverband geplant (d.w.z. in driehoeksverband met telkens een meter tussenruimte). Deze bestaan uit de bekende soorten van de Zuidlimburgse hellingbossen, met als drijfhout (tijdelijke opvulling) Grauwe els (*Alnus incana*), langs bosranden en paden Sleedoorn (*Prunus spinosa*), Eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*), Hondсроos (*Rosa canina*), Wilde liguster (*Ligustrum vulgare*), enz.

Wanneer vóór april wordt geplant, ontstaat er zeer weinig uitval. Er wordt niet te klein bosplantsoen (opgekweekte bomen en struiken) gebruikt, de hergroei is zeer goed, waardoor het vrijmaaien van de beplanting niet nodig is. De groei is zodanig, dat na 4 à 5 jaar een deel van het drijfhout gekapt moet worden. Dit blijft tussen de beplanting liggen, waarbij het langs bos- en padranden tussen de beplanting versnipperd wordt. In het reeds eerder vermelde aangelegde droogdal is 6 ha niet met struiken beplant, maar ingezaaid met een gras- en klavermengsel. Dit is sinds 1984 door begrazing met schapen in beheer. Dit dal heeft een verloop van 100 tot 50 m + NAP, het grondwaterpeil ligt op ca. 46 m + NAP. De ondergrond bestaat in het lagere gedeelte uit mergel, afgedekt met een mengsel van löss, maasgrind en vuursteen.

ENCI verwacht hier veel van, temeer daar in de verdere herinrichting soortgelijke terreinen zullen ontstaan, waarbij in ieder geval de randvoorwaarden aanwezig zijn voor de ontwikkeling van een kalkflora. Dit vraagt echter geduld, dus tijd. Aangezien ENCI nu bezig is delen van de groeve definitief af te werken, kan ieder volgend jaar voor een aantal verrassingen zorgen.

In de zomer van 1987 bloeide aan de voet van D'n Observant, grenzend aan het eerder vermelde droogdal, een tiental Soldaatjes (*Orchis militaris*) tussen de nog niet

gesloten beplanting. In 1989 bloeide er weer een aantal en er was een dertigtal rozetten, duidelijk zaailingen. Deze plek is in 1975 gemodelleerd en beplant. De bovengrond bestaat uit grof grind en vuursteen, gemengd met löss en heeft een noordelijke expositie.

In 1985 zijn vijf exemplaren van de Bosorchis (*Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii*) aangeplant, die elders door bebouwingsactiviteiten geruimd moesten worden. Deze bloeien ieder jaar op hun nieuwe standplaats met dezelfde bovengrond als de Soldaatjes. In 1989 is een twintigtal zaailingen als rozet geteld.

Studenten van de Landbouwhogeschool Wageningen, de Rijksuniversiteit Utrecht, medewerkers van het Natuur Historisch Genootschap en Museum te Maastricht doen regelmatig onderzoek in en rond de herinrichtingswerken. Het onderzoek is met name gericht op flora en fauna en de entomologie.

A.W. Gijtenbeek, Oranjeplein 35 e, 6224 KE Maastricht

Uitzicht vanaf D'n Observant [foto B. Rijk]

Beboste helling langs het Mergelmeer [foto B. Rijk]